

ИСТОРИЈА ДРУШТВА КАО ТРАГЕДИЈА ЖЕНСКЕ СУДБИНЕ: РОМАН О ЉУБАВИ И СЛОБОДИ

Шебнем Ишигузел, *Девојка на дрвџу*, превод са турског Весна Газдић, Агора, Нови Сад 2020.

Историја, као платформа у односу на коју су различите поетике вековима градиле своје специфичности, у савременом роману указале се као простор у коме личне судбине, проговоривши из позиције маргине, постају најзначајнији и најрелевантнији модус наративизације прошлости. Глас маргинализованих група и личне историје постаће онај простор који ће, приповедајући мале судбине обичних људи, скрајнутих личности званичне историографије, приповедати историјске догађаје из перспективе у којој су хуманитет и општељудска судбина најзначајнији елементи.

Шебнем Ишигузел, ауторка великог броја прича и романа, и једна од најзначајнијих савремених турских књижевница, приповедни глас свог романа под називом *Девојка на дрвџу* изградиће управо на доминацији личне субине појединца као историјски релевантном сведочанству. Будући да је срж ауторкиног романа садржана у апострофирању женског гласа и женских судбина које прате историјске догађаје, страдање жена постаће идејна линија која ће објединити пет векова историје турског друштва.

Кроз виђење савременог света као поља друштвених мрежа и виртуелне стварности, младих нараштаја и њиховог односа према актуелним друштвено-политичким питањима, ауторка је изградила наратив који реферише на догађаје из блиске прошлости, што роман чини значајним у односу на разумевање савремених прилика турског друштва. С друге стране, наративизацијом породичне историје, реферисањем на личне трагедије жена из прошлости, роман *Девојка на дрвџу* израста у штиво који сажима догађаје различитих времена. Идејна линија која спаја удаљене временске тачке истоветног простора огледаће се у питању универзалности женске судбине, са страдањем као лајмотивом појединачних прича. Промишљајући, дакле, питања патријархалних и верских образаца, ауторка је, сажимајући неколико векова турске историје, представила питање прошлости као питање трагедије жена једнога поднебља:

У тој земљи је сахрањена историја, тачније, трагедија жена са ови простора. [...] Ниједна жена на овим просторима не може да побегне од своје зле судбине. Не зававајте се. Јесте ли спремни да чујете? (208)

Из перспективе истанбулске тинејџерке, будући да „човек себе открива у другоме” (115), *Девојка на дрвету*, говорећи о другима, говориће о себи, па је безименост главне личности романа изнедрила снажну симболику. Представљајући трагедију жена своје породице, својих пријате-

лица, али и несрећне судбине жена у Турској из нешто даље прошлости, и изграђујући себе кроз однос према причама, главна актерка романа *Девојка на дрвету* постаће универзални симбол пролонгираног обрасца женске судбине једног простора. Афирмишући вековима скрајнут маргинални глас, и то женски маргинални глас, роман Шебнем Ишигузел испречаће алтернативну историју једнога народа.

Окосница романа бива смештена у савремено доба и друштвене и политичке прилике модерне Турске. Формална карактеристика текста, у коме свако поглавље постаје својеврсна алузија на свет друштвених мрежа, на виртуелну стварност која преузима примат, подвлачи глас младих нараштаја из чије позиције роман проговара. Друштво у коме материјална стварност постаје имитација, сенка виртуелних светова, а не обратно, снажна је потврда стања савременог друштва као простора ерозије свих хуманих вредности.

Иницијална мотивација романа огледа се у јунакињином бегу од свих друштвено-политичких условљености, и наласком уточишта нигде другде до – на дрвету. Враћајући се на прапочетак људске цивилизације, дрво, као својеврсни егзил, постаће простор и перспектива из које ће јунакиња сагледавати, како догађаје давне, тако и блиске прошлости, али и властитих страдања и савременог тренутка. У том смислу, бег на дрво јавља се као показатељ крајње дехуманизације, будући да се жеља за одсуством сваког контакта са цивилизацијом друштва, коме и сама Девојка на дрвету припада, јавља као неминовност.

Приповедајући властиту судбину, истанбулска тинејџерка покренуће питања савременог образовања, односа према историјском у књижевности, питање улоге уметности у дехуманизованом свету, као и актуелна питања политичке реалности турског савременог друштва. На тај начин, Шебнем Ишигузел у свом роману понудиће слику савременог турског друштва у целини оних аспеката који се тичу положаја жене, образоване жене, жене књижевнице и њених амбиција.

Образовање и образовни систем профилисаће суморну слику доминације осредњости и васпитања заснованог на страху и покоравању:

У разреду се кришом насмејала неколицина њих. Можете опуштено да плачете, али не можете опуштено да се смејете. Прво правило фашистичког одгоја. Образовање вас тера на сузе, али не и на смех. (99)

Виђење образовних институција као замисли која се преобразила у своју супротност, постајући систем са основним циљем да угуши сваку различитост и слободну мисао, постаће најдрастичнији пример идеолошке пресије у роману. Књижевност као простор слободе биће, с друге стране, супротстављен идеологији осредности, постајући оаза слободне мисли, проистекле из реалности стања савременог света.

Наиме, роман који ће *Девојка на дрвету* написати за школски конкурс, постајући мета оштре критике од стране таквога система, јасно ће показати који су то аспекти слободне мисли у институционалним оквирима турског друштва означени као неподобни. Књижевни израз који произилази из реалности света једне генерације, биће означен као неадекватан, а прошлост као подручје недодирљивих и коначних истина: „Децо, не покушавајте да пишете о прошлим временима. То је многим пре вас и те како пошло за руком.” (154) Стога, књижевност која произилази из реалности света из кога настаје, а не из оквира недодирљивих институционализованих истина, бива представљена као последње упориште очувања слободне мисли у свету ерозије свих хуманих вредности.

Тематизујући протесте у парку Гези, који су, имајући очување зелене градске оазе као иницијални мотив, прерасли у побуну против актуелних друштвено-политичких прилика, и бомбашки напад у Суручу у коме страдају њене пријатељице, *Девојка на дрвету* приповедаће властити однос према друштву заснованом на поделама. Видећи актуелне догађаје као манифестацију ништења свих цивилизацијских поставки, роман ће указивати на савремени тренутак као историјски континуитет трагедије женских судбина.

Приповедајући, дакле, о себи, нараторка ће своју приповест првенствено градити на приповедању туђих судбина. Изграђујући себе у односу на женску линију своје породице, али и жена из далеке прошлости које су живеле на истом поднебљу, *Девојка на дрвету* покренуће питања патријархалног устројства турског друштва, питања верски кодираних модела понашања, градећи историјски континуитет обрасца.

Мајка, као најзначајнија женска фигура, осликаваће сву трагику патријархалне пресије у руху социјално прихватљивог модела. Живећи под будним оком свога мужа, и бивајући жртва психолошког, али и економског насиља, мајка главне јунакиње постаће симбол савременог женског страдања. Патријархално кодирање једнога друштва, и ништење жене као личности, проговориће о друштву родних неједнакости, а феминистичка перспектива романа *Девојка на дрвету*, кроз фигуру мајке, указаће на вековни континуитет патријархалне пресије, у коме жена има маргинализовану улогу.

Приповедање релативно блиске прошлости имаће за референтни историјски догађај погром Грка и Јермена из 1955. године. Један аутентични историјски моменат неће имати типичне одлике традиционалног дискурса историографије, већ ће трагедија једне жене постати најрелевантније сведочанство и најважнији догађај. Сексуално насиље које ће у ноћи између 6. и 7. септембра као млада девојка доживети јунакињина баба Перихан, догађај који ће јој променити и одредити живот, отвориће многа питања верског фанатизма, подела и идеологије, али и лицемерја једнога друштва. Верски мотивисано насиље, отвориће питања темеља

на којима почива религија, а стигматизација жртве, као продукт дехуманизованог друштва, снажно ће осликавати жену као двоструку жртву једног историјског догађаја:

Човека ти које воли највише повреде:

„Неваспитана. Уместо што се опиреш мајци, што се ниси опирала војсци која се изређала на теби.”

Бако, да је требало да умреш, тада би умрла. Када те је рођена мајка ранила речима као ножем. Бако, кад тада ниси умрла, значи да си бесмртна!
(146)

Тематизација далеке прошлости, будући да за просторну одредницу има тачку у којој се дешавају и други описани историјски догађаји, даће још једну потврду о историји Турске као историји трагичне женске судбине. Наративизација периода са најдрастичнијим примерима женске потлачености и сексуалног насиља као уобичајеног модела, причу смешта у 16. век. Оживљавајући сећање на женско страдање из далеке прошлости, отвориће питање вековне потлачености:

Жена чија је надгробна плоча пронађена на нашем плацу умрла је 1550. У тим кућама што су једва стајале усправно, на брдима што су се видела са двора одувек се бавило најстаријим занатом. Девојке ту не би долазиле на својим ногама. Уосталом, ту се није долазило. Ту би се пало. Биле су, углавном, довођене пошто се улове као птице. Неке су куповане на пијацама робова. [...] Девојке су отимане из вртова и воћњака у којима су радиле, а биле су толико лепе и плементитог рода да би завршиле на двору, само да су стигле до пијаце робова. (208–209)

Историја Турске као пролонгирани образац женске потлачености, насиља над женама и трагедије појединачних малих живота као равноправних историјских догађаја, покренуће питања верски наметнутих модела понашања и њихове (не)адекватности. Мараме, као најтипичније верско обележје, у роману *Девојка на дрвeћу* биће проблематизована, па ће роман својом снажном феминистичком перспективом проговорити о жртви, као и о друштвеним механизмима стигматизације и секундарне виктимизације жртава. У том смислу, роман Шебнем Ишигузел значајно је штиво, не само у погледу увида у друштвене и политичке прилике једне земље, већ и у смислу освешћивања друштвених механизма патријархалне пресије.

Главна јунакиња романа *Девојка на дрвeћу*, трагајући за егзилом, налазећи га у крошњи дрвета, као својеврсном прапочетку, пронаћи ће и љубав. Личност младића Јануса у крајњој линији биће и онај моменат који ће тинејџерку вратити на тло, међу људе и друштво коме припада. На тај начин, роман у својој завршници апострофира љубав као најважнији елемент хуманитета и темељ опстанка савремене цивилизације.

Ауторка Ишигузел, вешто вођеним током, у коме се преплићу различите временске тачке, понудиће једну целовиту слику вишевековне историје, значајне за увид у друштвене и културолошке прилике Турске. Роман ће у својој свеобухватности понудити слику савременог света урођеног у модалитете виртуелне стварности, савремене политичке и друштвене прилике, слику блиске прошлости и верски заснованих сукоба, као и слику далеке прошлости, са женским страдањем као централним мотивом историјског представљања. Задирући у све кључне аспекте положаја жена и интимних последица у кључу скрајнутих гласова, роман ће осликати прошлост из подједнако важне перспективе личне историје, са снажним феминистичким утемељењем и увек значајним аспектом ангажованости. Указујући на женско страдање као основно обележје свих историјских догађаја свих времена, ауторка је у свом роману изградила универзалност, штиво пријемчиво свим просторима и свим временима, па је занимљив ток овога романа далеко превазишао локалне националне и културолошке прилике, израставши у причу образаца људске цивилизације, увек актуелну за нова промишљања.

Ивана З. ТАНАСИЈЕВИЋ

ВРЕДАН ПРИЛОГ ИЗУЧАВАЊУ РАНЕ АМЕРИЧКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Биљана Влашковић Илић, *Early American Literature*, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац 2020

Уџбеник на енглеском језику Биљане Влашковић Илић, ванредног професора на Катедри за англистику Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу, заправо представља скрипта за предмет Старија америчка књижевност који студенти ОАС слушају на трећој години студија. Због тога се на крају књиге, пре импресума и изабране библиографије, налази кратак силабус, односно план рада за дати предмет.

Студија колегице Влашковић Илић је наставак општеприхваћене праксе да предметни наставник буде аутор барем једне публикације са списка литературе предмета на коме предаје. Претходни предавач на предмету Старија америчка књижевност, др Александар Б. Недељковић, аутор је књиге *Историја бриџанске и америчке цивилизације за сџуденџе анлисџиџке*. У овом уџбенику постоји поглавље које је намењено америчкој књижевност, од 1492. године до 1890. године, обogaћено мноштвом биографских белешки о ауторима. Скрипта *Early American Literature [Рана америчка књижевност]* је свакако садржајнија када је реч о америч-